

A 200 éve elhunyt gróf Széchényi Ferencre emlékezünk Egervölgyi Dezső gyűjteményének néhány darabjának bemutatásával

Egervölgyi Dezső – Siska Tamás

Mielőtt megmutatnánk a gyűjtemény gróf Széchényi Ferenchez kapcsolódó darabjait, röviden tekintsük át életének fontosabb eseményeit. De előbb vessünk egy pillantást a nagy elődök életére is, akiknek a közéleti tevékenysége kiemelkedő volt, és a legtöbbet tették a család felemelkedése érdekében, példát mutatva Ferenc grófnak is.

Széchényi György esztergomi érsek (1592?-1695)

A Széchényi család az ő életében, és az ő munkálkodásának köszönhetően emelkedett fel szinte a teljes ismeretlenségből az ország vezető főúri családjainak sorába. Apja Szabó (avagy Széchényi) Márton (1560–1629?) a szécsényi várban teljesített katonai szolgálatot. György születésének dátumában nem lehetünk biztosak, a különböző források 1596-ot, 1598-at, 1603-at jelölik meg, annyi bizonyos, hogy matuzsálemi kort élt meg. Testvéröccse Széchényi Lőrinc (1610-1678), kereskedő és gazdálkodó.

Széchényi György Pázmány Péter felfedezettje, ő küldi 1625-ben a frissen alapított bécsi Pázmáneumba teológiát tanulni. Valószínű, hogy mestere pártfogásának köszönhette, hogy 1629-ben, pappá szentelése előtt családjával együtt nemesi címet és címert kapott. 1631-ben szentelték pappá, három hónapig káplán volt Vág-Sellyén, majd 1632-től esztergomi kanonok. 1643-ban már csanádi, 1644-ben pécsi, 1653-ban veszprémi, 1658-tól győri püspök volt. 1668-ban kalocsai, 1685-ben esztergomi érsek, a magyarországi katolikus egyház feje lett. Eredményes egyházszerző munkája mellett hatalmas egyházi és magánvagyonot szerzett, az ő birtokszerző politikájának eredményeként települt át a nógrádi származású család Nyugat-Magyarországra.

Korának egyik leggazdagabb emberekén halt meg, mégis nagyon szerény körülmények között élt a bíborosi palota két kis szobájában. Hatalmas mennyiségű pénzt adományozott közcélokra, ezek közül néhány példa: megalapította Budán a katolikus gimnáziumot, a győri, kőszegi, esztergomi, egri, pécsi jezsuita kollégiumokat. Győrött, Körmöcbányán és Pesten kórházra, Lőcsén nemesi ifjak nevelőintézetére, Pozsonyban a rokkant katonák házára adott pénzt. Megerősítette Győr, Buda, Esztergom várát.

Széchényi György nemcsak vagyont és rangot szerzett családjának, hanem egyben példát mutatott a hatalomhoz való viszonyulásra is. Igyekezett összeegyeztetni a nemzeti törekvések szolgálatát a felkent uralkodóhoz való hűséggel. Mindig a nemzetéért cselekvő, de soha egyik végletre sem csatlakozó ember volt.

Széchényi Pál kalocsai érsek (1645-1710)

György esztergomi érsek öccsének, Lőrincnek a fia. 1662-ben lépett be a pálos rendbe Bánfalván, majd pálos szerzetesként Rómában magiszteri fokozatot szerzett. 1670-ben a Pozsony melletti Mária-völgyi pálos rendházban tanít, 1673-tól a nagyszombati egyetem teológia tanára. 1676-ban kiválik a rendből, pécsi püspök lesz. 1677-től győri kanonok és nagyprépost, 1687-től veszprémi püspök, 1696-tól kalocsai érsek. 1704-ben a bécsi udvar békéltetői, közvetítői szerepre kérte fel, hogy tárgyaljon II. Rákóczi Ferenc fejedelemmel. Széchényi Pál elsősorban Rákóczi Ferencet igyekezett meggyőzni, hogy a birodalomtól való teljes függetlenségre törekvés politikai hiba. Azt vallotta, hogy a szakítás az uralkodó házzal

Magyarország számára végzetes lenne, ugyanakkor az udvart is szembesítette a Magyarország ellen elkövetett bűnökkel. A szélsőségeket mindkét oldalon igyekezett visszaszorítani, a feleket megértésre bírni. Próbálkozása azonban nem járt sikerrel, elvesztette mind a császár, mind a felkelők bizalmát. Mindkét fél úgy gondolta, hogy az érsek a másikkal kémkedik.

1710. május 22-én halt meg Sopronban. Holttestét a temetés előtt mesterségesen mumifikálták. Június 22-én Csáky Imre – a kalocsai érseki székhely utóda – temette el Bánfalván. Tetemét Széchényi Ferenc 1811-ben átvitette a cenki családi sírboltba, ahol üvegfedelű koporsóban nyugszik.

Gróf Széchényi György várkapitány (1656-1732)

Széchényi Lőrinc gyermeke, Széchényi Pál érsek öccse. Nagybátyjától, György érsektől végrendeletileg több uradalmat örökölt. Az érsek halála után 1696-ban Egervár, Pölöske és Szentgyörgy várak örökös kapitánya lett. 1697-ben a török ellenes harcokban szerzett érdemeiért I. Lipót királytól grófi rangot kap.

Gróf Széchényi Ferenc (1754. április 29. Fertőszéplak-1820. december 13. Bécs)

A család egyik kiemelkedő alakja, rendkívül művelt főúr, könyvtár és múzeumalapító, Széchényi István édesapja.

Gróf Széchényi Zsigmond (1720-1769) huszárkapitány, császári és királyi kamarás és gróf Cziráky Mária Anna grófnő (1724-1787) gyermeke, gróf Széchényi György várkapitány dédunokája. A dédapának egyetlen fiú gyermeke volt, Széchényi Zsigmond, aki örökölte a vagyont. Neki négy fia született, de közülük három úgy halt meg, hogy nem maradt felnőtt kort megélt fiú örököse, így a család férfi ága egyetlen utódban, az ifjabbik (II) Zsigmondban (Ferenc édesapjában) folytatódott. A György érsektől eredő vagyon egyben maradt, az idősebb fivér, József 1774-ben bekövetkezett korai és váratlan halála után, Ferenc egyetlen fiúként hatalmas vagyon tulajdonosa lett.

Három évvel bátyja halála után, pápai engedéllyel feleségül vette annak özvegyét, Festetics Julianna grófnőt, 1777. augusztus 17-én, Kópházán. Házasságukból hat gyermek született, közülük 3 fiú – Lajos, Pál, István – és 2 leánygyermek – Franciska, Zsófia – érte meg a felnőttkort.

Széchényi Ferenc a gimnáziumot Sopronban és Nagyszombaton végezte, 1772 őszén kezdte meg tanulmányait a Mária Terézia által alapított bécsi Theresianumban, a birodalom katolikus főúri ifjainak közszolgálatra nevelését szolgáló intézményben, ahol jogi, politikai és államtudományi ismereteket szerzett. Anyanyelve magyar volt, az idegen nyelvek közül a latint, a németet, franciát, később az angolt tanulta meg. Tanulmányai befejeztével 1776. december 12-től a kőszegi kerületi tábla ülnöke.

1783-ban költözött a cenki kastélyába Horpácsról, ahová viszi magával gyűjteményeit is.

Széchényi eleinte teljes mértékben elkötelezett a jozefinizmus és a szabad kőműves eszmék iránt. 1779-ben a gróf szolgálatába lépett Hajnóczy József (1757-1795) fiatal ügyvéd, a későbbi jakobinus mozgalom egyik vezetője. Szellemi rokonságuk alapján igazi barátság alakult ki köztük.

1783-ban államigazgatási hivatalért folyamodott, másfél évig a császár által kinevezett horvátországi helyettes bánként szolgált. Ezt követően az új közigazgatási rendszerben négy

régi vármegyét – Somogy, Baranya, Szerém, Verőce – adminisztráló pécsi kerületi főispánságot foglalta el. Azonban csakhamar szembesült a rendszer ellentmondásaival, II. József magyar törvényeket sértő rendelkezései végrehajtásának nehézségeivel. Nyomasztotta a lelkiismereti kérdés: hazafiként vállalhat-e olyan hivatalt, ahol feladata olyan rendelkezések betartatása, amelyek a magyar alkotmánnyal ellenkeznek. Valószínű, hogy ezek a lelki konfliktusok álltak a háttérben annak, hogy 1786 elején komolyan megbetegedett, és erre hivatkozva benyújtotta lemondását az uralkodónak.

Ugyanazon év őszen hosszú – csaknem egy évig tartó – európai utazást kezd előkészíteni. 1787 májusban indult el felesége és titkára Ribinyi János társaságában. Meglátogatta Csehország, Németország, Németalföld, Franciaország, Anglia és Skócia számos nevezetes képtárát, könyvtárát, tudományos műhelyét. Találkozott neves professzorokkal, egyetemi oktatókkal, könyvtárak kezelőivel. A legtöbb időt Angliában töltötte, ahol az angliai gazdaság és mezőgazdaság ipari újításai mellett a British Museum és könyvtára volt rá nagy hatással. Utazása során rádöbbsent Magyarország elmaradott helyzetére, amin a politikai reformok mellett annak szellemi-kulturális felemelésével lehetne változtatni.

Miután haza tért, II. József életében már nem vállalt hivatalt. A császár halála után II. Lipót (ur. 1790-1792) újra összehívja az országgyűlést, amelynek munkájában Széchényi is részt vesz. A nemesi előjogok önkritikus bírálójaként lépett fel, az igazságosabb közteherviselést, a jobbágyság feudális terheinek könnyítését és a nemesek által fizetendő adók önkéntes vállalását szorgalmazta.

1792-ben az uralkodó küldöttjeként Nápolyban járt, hogy a nápolyi királynak II. Lipót koronázási emlékérmét átadja. Rómában audiencián fogadta VI. Pius pápa és az út során lehetősége volt több híres könyvtár megtekintésére is.

1795. május 20-án a jakobinus szövetkezés öt részvevőjét végezték ki, köztük Hajnóczy Józsefet is. További halálos ítéletek és börtönbüntetések következtek, a megtorlást az uralkodó, I. Ferenc (ur. 1792-1835) elrettentő figyelmeztetésnek szánta. Széchényi is aggódhatott, hogy a Hajnóczyval való kapcsolata terhelő lehet rá nézve. Valójában semmilyen megtorlás nem érte, gondolkodásában mégis jelentős változás következett be: konzervatívabbá, az uralkodóval és a fennálló politikai renddel szemben határozottan lojálisabbá vált, a fiatalkori eszméit egyre inkább megtagadta.

1798-ban vállalt újra közhivatalt, Somogy vármegye főispánjává, majd röviddel ezután a Hétszemélyes Tábla (a legfelsőbb ítélőszék) bírója, később országbíró-helyettes lett.

1808-ban lemondott ítélőszéki pozíciójáról, s három évvel később minden közhivatalától megvált. 1808-ban az Aranygyapjas rend lovagja lett.

Szólni kell mecénási tevékenységről is, több kortárs alkotó – köztük Batsányi János, Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc – munkásságát támogatta. Tessedik Sámuel (1742-1820) evangélikus lelkész a szarvasi mezőgazdasági mintaiskola alapítója is a támogatottak között volt. *Der Landman in Ungarn* című könyvét a gróf fordította le *A' paraszt ember Magyar Országban, Mitsoda és mi lehetne* címmel jelent meg magyarul.

Élete vége felé mindinkább búskomorság vett rajta erőt, gondolkodásán egyre inkább a vallási megszállottság uralkodott el. Haláláig birtokain, illetve Bécsben élt magánemberként.

Az utókor feltétlen tiszteletét azzal vívta ki, hogy 1802-ben a Magyarországra vonatkozó nyomtatott művekből, kéziratokból, térképekből, metszetekből és pénzérmékből álló magángyűjteményét felajánlotta a magyar nemzet javára, és ezzel megalapítója lett a Széchényi Országos Magyar Könyvtárnak. I. Ferenc király 1802. november 26-án hagyta jóvá az alapítólevelet, amelyet a király még kötelespéldány jogosultsággal is kiegészített. Az 1807. évi 24. törvénycikk a már működő Országos Könyvtárat úgy tekinti, mint a létesítendő Nemzeti Múzeum alapját. Ezért mondhatjuk, hogy a könyvtár megalapításának dátuma egyben a Magyar Nemzeti Múzeum megalapításának dátuma is.

Jogilag a Magyar Nemzeti Múzeum 1808-ban jött létre, s az újonnan létesített intézmény keretébe illesztették be a Széchényi Könyvtárat, mely ettől kezdve a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára nevet viselte. A könyvtárról leválasztott érmegyűjtemény pedig idővel a múzeum egyik osztályának alapja lett.

Egervölgyi Dezső gyűjteményének gróf Széchényi Ferenc életéhez, munkásságához kapcsolódó darabjai

Érmek, plakettek

A gyűjtemény legszebb darabjai az érmek, plakettek. Ezek csaknem mindegyike évfordulókhoz kötődik.

Beck Ö. Fülöp plakettja 1902-ben készült, a Magyar Nemzeti Múzeum fennállása 100. évfordulójára.

A következő két érem keletkezésének dátuma 2002. Fritz Mihály alkotása a Magyar Nemzeti Múzeum fennállása 200. évfordulójára, Sz. Egyed Emma munkája az Országos Széchényi Könyvtár 200 éves évfordulójára készült. Ez utóbbin Széchényi alakja nem szerepel, de nagyon szép rajta a könyvborító és a könyvtár belső. Nem az alapító személye a lényeges, hanem a könyv és a könyvtár szépsége.

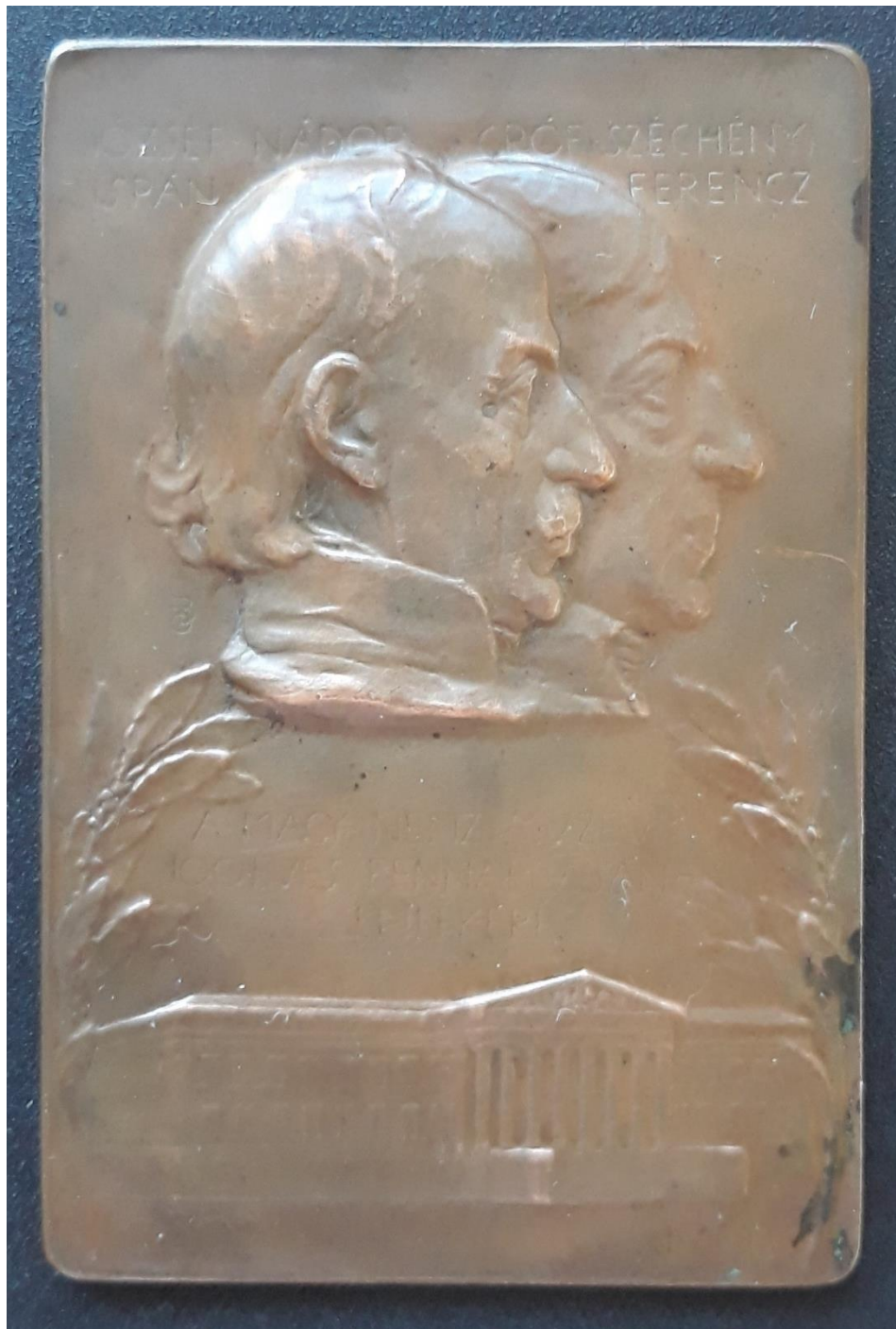
Sz. Egyed Emma Széchényi Ferencet ábrázoló két plakettje 1991-ben készült, abban az évben, amikor Széchényi István születésének 200. évfordulójára emlékeztünk. A plakettek a Széchényi István Emlékmúzeum tulajdonát képezik, a gyűjteményben csak a fényképük található meg.

A Magyar Éremgyűjtők Egyesületének Széchényi Ferenc jutalomérmét Tóth Sándor készítette 1980-ban. Az érmet Egervölgyi Dezső is megkapta, neve olvasható az érme hátlapján.

Néhány mondat az alkotókról:

- Beck Ö. Fülöp (1873-1945) magyar szobrász, éremművész
- Fritz Mihály 1947-ben született Marosvásárhelyen, magyar szobrász és éremművész. 1965-69 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult, mestere: Pátzay Pál. Jelentős az éremművészeti munkássága, több mint 800 alkotást foglal magába.
- Sz. Egyed Emma (1935-2016) magyar szobrász, éremművész, főiskolai tanár. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult 1954-59 között. Mesterei: Pátzay Pál, Vígh Tamás. 1960-tól haláláig Sopronban élt és alkotott.
- Tóth Sándor (1933-2019) magyar szobrász, éremművész. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult 1951-59 között. Mesterei: Pap Gyula, Barcsay Jenő és Kisfaludi Strobl Zsigmond. Gazdag életműve ezernél több éremből, több száz köztéri alkotásból, portrészoborból és kisplasztikából áll. Munkáit világszerte számos rangos múzeum őrzi.

Beck Ö. Fülöp, 1902. - A Magyar Nemzeti Múzeum fennállása 100. évfordulójára.
Lent, babérágak között 1802 - 1902 évszám felett a Nemzeti Múzeum homlokzati képe,
felette, A MAGY NEMZ MUZEUM / 100 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK / EMLÉKÉRE.
József nádor és Széchényi Ferenc jobbra néző profil arcképe, felette balra: JÓZSEF
NÁDOR / ISPÁN jobbra GRÓF SZÉCHÉNYI / FERENC. A nyak mögött mesterjegy.
Vertbronz, 50x75 mm

Az előtérben József nádor profilképe, mögötte félig takarva, Széchényi Ferencé. József nádor Széchényi Ferenc legfőbb támogatója volt, műgyűjtő és mecénás.

Fritz Mihály, 2002. - 200 éves a Magyar Nemzeti Múzeum

Előlap: Középen Széchényi mellképe, körülötte műtárgyak képei.

Hátlap: Középen a Nemzeti Múzeum képe, körülötte a múzeum alapítója és az intézményhez kapcsolódó történelmi esemény - Petőfi: Nemzeti dal és 1848-49 szabadságharc.

Vert ezüst. 80 mm, 310 g, 925 0/00 - vert bronz, 80 mm.

Előlap

Hátlap

Sz. Egyed Emma, 2002. - 200 éves az Országos Széchényi Könyvtár

Előlap: Középen könyvborító, körbe: MAGYAR KÖZTÁRSASÁG / 3000 FORINT / BP / 2002 – mesterjegy

Hátlap: Könyvtárbelső, körbe: 200 ÉVES AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR - mesterjegy

Vert ezüst, 39 mm

Előlap

Hátlap

Sz. Egyed Emma, 1991.

Enyhén jobbra néző mellkép, a vállon mesterjegy. 1754-1820/GRÓF SZÉCHÉNYI FERENC

Öntött bronz, 130 mm (A Széchenyi István Emlékmúzeum tulajdona)

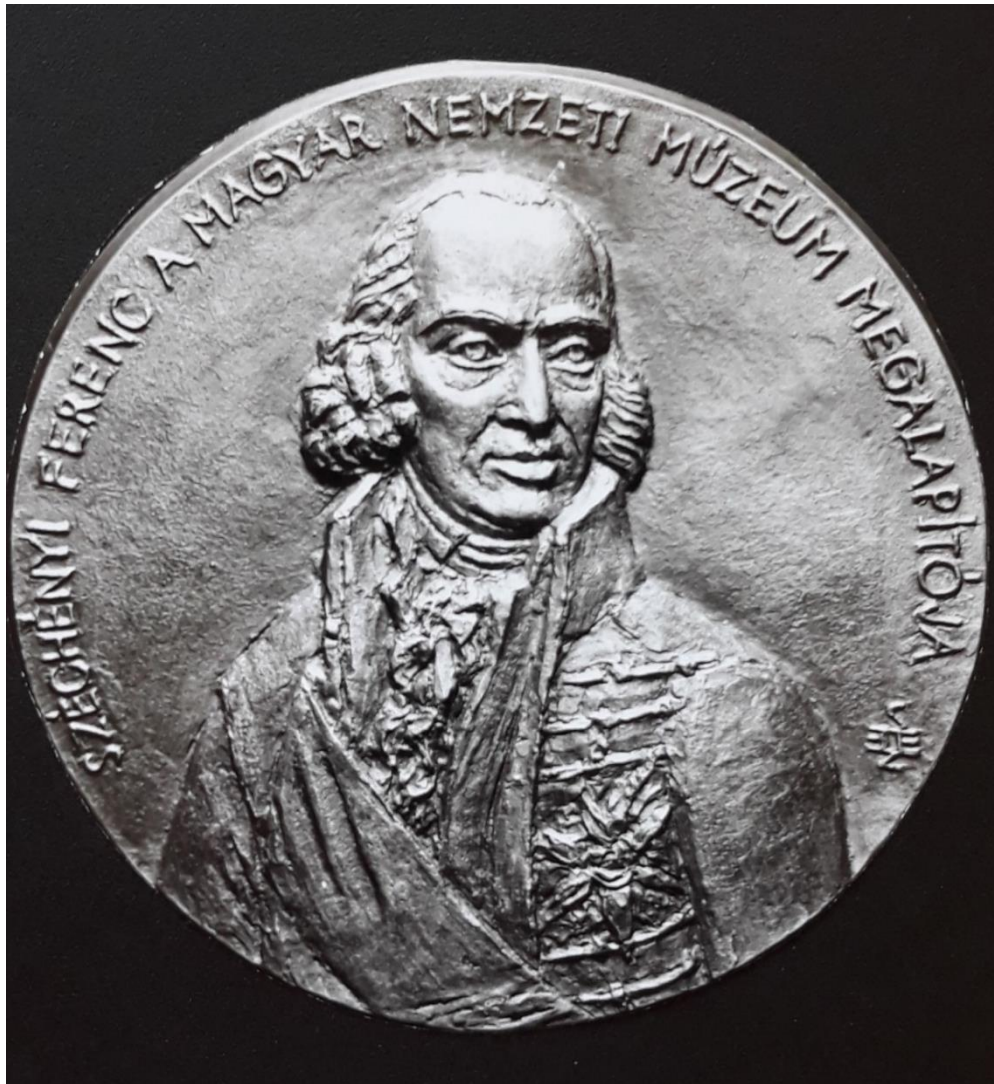
A gróf az Aranygyapjas-rend díszruhájában
Lehnhardt Sámuel 1821-ben készült
rézmetszetén, aminek alapján készült a
plakett. Sajnos a rézmetszet sem része a
gyűjteménynek.

Sz. Egyed Emma, 1991.

Enyhén jobbra néző mellkép, körbe: SZÉCHÉNYI FERENC A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM MEGALAPÍTÓJA - mesterjegy.

Öntött bronz, 130 mm (A Széchenyi István Emlékmúzeum tulajdona)

Tóth Sándor, 1980. - Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Széchenyi Ferenc jutalomérem.
Előlap: Szembenéző mellkép, körbe: MAGYAR ÉREMGYŰJTŐK EGYESÜLETE
SZÉCHENYI FERENC JUTALOMÉREM
Hátlap: Éremtárlóban elhelyezett fém pénzek.

Előlap

Hátlap

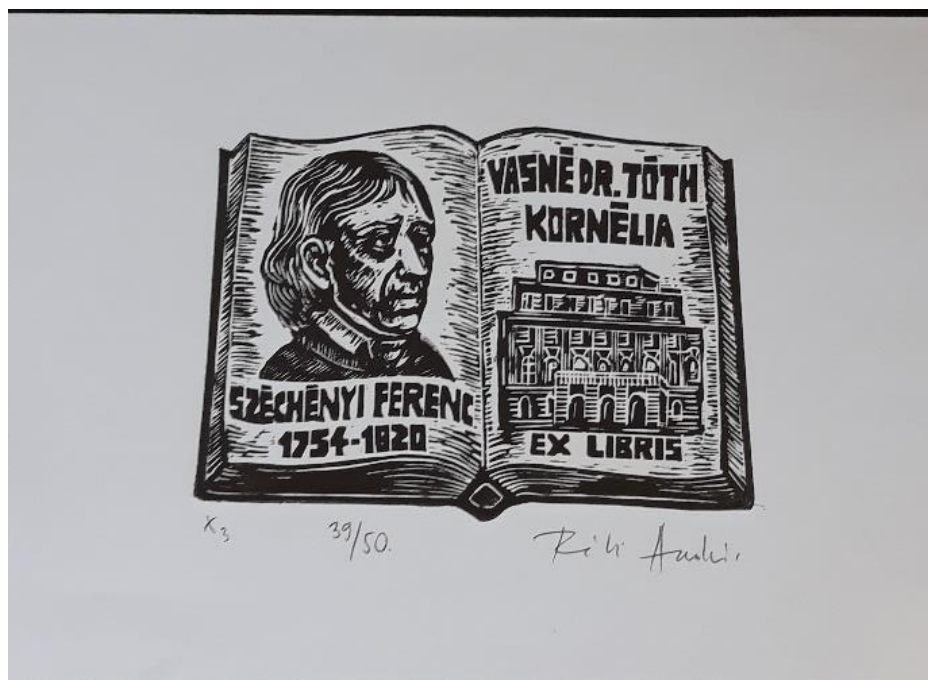
Ex librisek, emlék levelezőlap, emléklap

Ex libris, az Országos Széchényi Könyvtár részére, fametszet. Metszette: Gy. Szabó Béla 1977-ben.

Gy. Szabó Béla (1905 Gyulafehérvár – 1985. Kolozsvár) romániai magyar grafikus, fametsző. Kós Károly ajánlotta neki, hogy próbálkozzon fametszéssel is. Művészi hagyatéka rendkívül gazdag: 14 000 rajz, közel 200 pasztell, 150 körüli olajkép, közel 1500 fametszet.

Ex libris Vasné Tóth Kornélia részére, linómetszet, a 200. évfordulóra. Metszette: Réti András (1958-) grafikus.

Vasné Tóth Kornélia az Országos Széchényi Könyvtár tudományos munkatársa, a 20-21. századi ex librisek kutatója. Számos ex libris kiállítást rendezett.

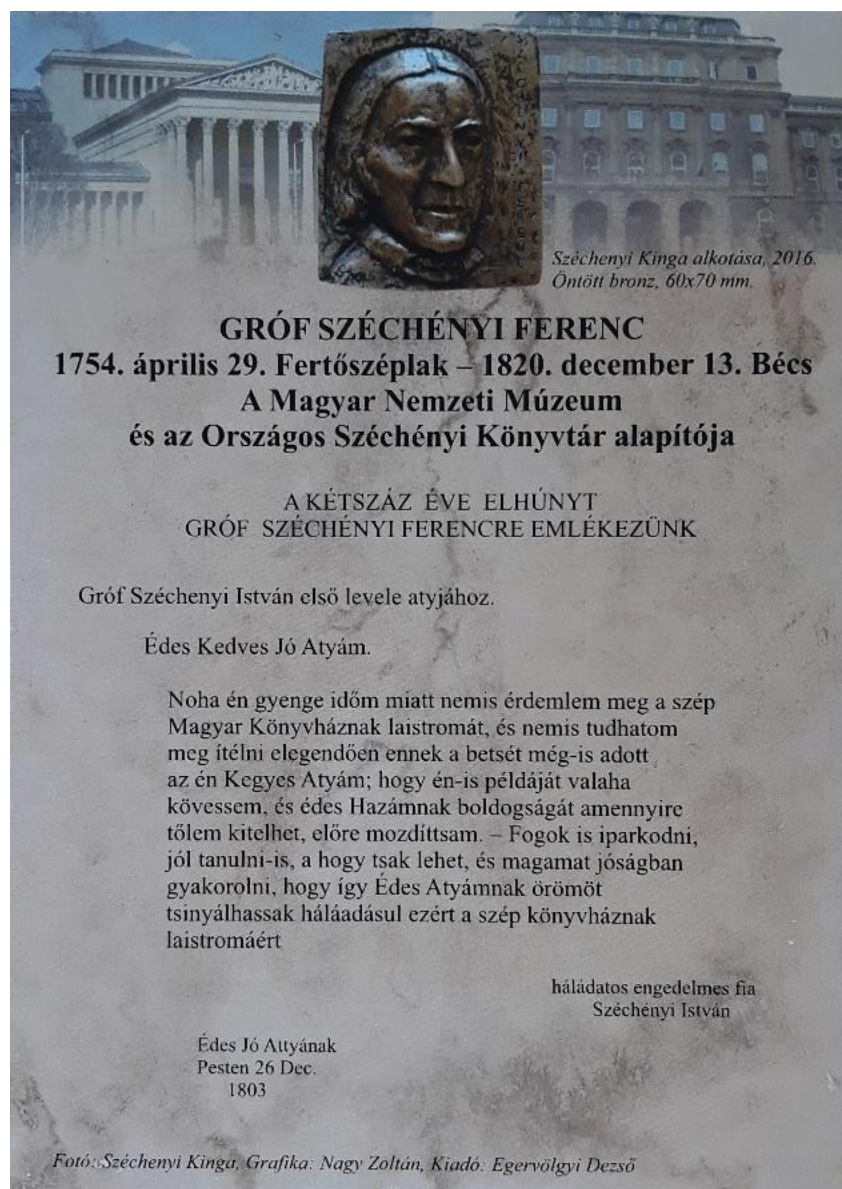
Emlék levelezőlap az Országos Széchényi Könyvtár új épületének megnyitása alkalmából

Az 1980-as években a könyvtárnak már nagyon szűk volt a Magyar Nemzeti Múzeum épülete, 1985 áprilisában költözött méltó, új helyére, a Budavári Palota F épületébe.

Emléklap gróf Széchényi Ferenc elhunyt 200. évfordulójára

Az emléklapot tervezte és kiadta Egervölgyi Dezső. (Fotó: Széchényi Kinga, grafika: Nagy Zoltán.) A múlt találkozik a jövővel, az emléklapon a 12 éves Széchényi István atyjához írt első levele olvasható.

A tárgyakat fotózta: Szedlmajer Alex

2020. december 13.

Felhasznált irodalom:

Deák Eszter – Zvara Edina: Kortársak Széchényi Ferenc könyvtáralapításáról
Kossuth Kiadó, Országos Széchényi Könyvtár, 2012.

Egervölgyi Dezső: Széchényi – Széchenyi
Zirci Országzászló Alapítvány, Zirci Széchenyi Kör kiadása

Gajdos Gusztáv, Gedai István, Környei Attila: Széchenyi István Emlékmúzeum
IKVA kulturális Kiszövetkezet és a Széchenyi Kör kiadása, 1988.

Huiber Edit: Beszélő múlt, amiről a cenki sírkövek mesélnek. Történetek a falu múltjából.
Nagycenki Füzetek sorozat, Kiadó: Simon Péter. Nagycenk, 2014.

Kunszabó Ferenc: És ég az oltár
Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983.

Oplatka András: Széchenyi István
Osiris Kiadó, 2005.